

Світлана ШЕВЧЕНКО,

*учитель української мови
й літератури
Ніжинської гімназії №3
Ніжинської міської ради
Чернігівської області*

УРОК-ЕКСКУРСІЯ «ТАРАС ШЕВЧЕНКО Й НІЖИН»

Мета: Ознайомити здобувачів освіти з ніжинською сторінкою біографії Великого Кобзаря, поглибити знання про архітектурні й природні локації рідного міста, зацікавити учнів історією Чернігівщини, спонукати до самостійного вивчення літератури й культури України, формувати в здобувачів освіти комунікативну й дослідницьку компетентності; розвивати пізнавальні вміння, логічне мислення, уяву та пам'ять; виховувати активну громадянську позицію, інтерес до вивчення української літератури, історії рідного краю, гордість за Україну.

Тип: урок засвоєння нових знань.

Форма проведення: навчальна екскурсія.

Обладнання: мультимедійна дошка, ілюстрації до творів Т. Шевченка, збірки творів, фото- й відеоматеріали.

Перебіг уроку-екскурсії

*Ми будемо пишатись вічно,
Що Ніжин наш Тарас любив.*

Шилова Руслана, випускниця
Ніжинської гімназії №3

1. Вступне слово вчителя.

Історія малої батьківщини – невід'ємна частина історії України, тому кожний свідомий громадянин повинен знати й популяризувати інформацію про рідне місто чи село, дбати про збереження історичної та національної пам'яті, збирати й плекати інформацію про своє коріння. Саме це спонукало нас до вивчення теми «Шевченкова сторінка в історії Ніжина». І хоча за все життя Великий Кобзар пробув в Україні лише п'ятнадцять років, тричі його шлях пролягав через Ніжин. Запрошуємо вас до екскурсії шевченківськими місцями міста Ніжина.

2. Ознайомлення з основними локаціями міста Ніжина, які відвідав Тарас Шевченко під час першої та другої подорожей Україною:

1. Ніжинська поштова станція.
2. Готель «Лівадія» («Не минай»).
3. Ніжинське дворянське зібрання.
4. Будинок Макарових.
5. Ніжинський юридичний ліцей князя Безбородька.
6. Спасо-Преображенська церква.
7. Вулиця Київська.
8. Парк імені Тараса Шевченка.
9. Пам'ятник Т. Шевченкові.
10. Пам'ятний знак на честь Олександра Кониського.

3. Перегляд відеоролика, створеного здобувачами освіти 9-Б класу, випускниками 2023 року.

4. Історична довідка. Автори путівника «Шляхами Тараса Шевченка. Чернігівщина» стверджують, що вперше «Т. Шевченко разом із Є. Гребінкою проїжджали через Ніжин у травні 1843 р., коли прямував із Петербурга до маєтку Григорія Тарновського – Качанівки. Тут він зустрівся зі своїм давнім товаришем Іваном Сошенком, який після закінчення Академії мистецтв працював у Ніжинському повітовому училищі вчителем малювання». Удруге поет прибув до Ніжина 20 лютого 1846 року разом із О. Афанасьєвим-Чужбинським, випускником Ніжинського фізико-математичного ліцею, на Масляну (Масницю), у день відкриття в місті Всеїднівського ярмарку й пробув тут не більше п'яти днів.

5. Робота з картою «Шевченківські міста Ніжина», розробленою ніжинськими краєзнавцями.

6. Експедиція Ніжином.

Локація 1. Ніжинська поштова станція.

Нашу експедицію шевченківськими місцями в місті Ніжині розпочнімо з будівлі Поштової станції, яку Тарас Шевченко відвідав у лютому 1846 року під час своєї другої подорожі Україною. До Поштової станції прибували кінні екіпажі. Залізниці в Ніжині не було до 1868 року. До наших часів зберігся майже весь комплекс будівель колишньої Поштової станції. В одному з двох уцілілих флігелів (будинку поштаря), які були розташовані симетрично обабіч в'їзду, зараз розташовано відділ Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського – «Поштова станція». Ніжинський краєзнавець Микола Самко так розповідає про маршрут подорожувальників: «Дорогою в Чернігів, де Тарас Шевченко збирався малювати старовинні храми, екіпаж вулицею Київською (зараз – вулиця Т. Шевченка) в'їхав через ніжинську браму (сторожові ворота), а далі вулицею Мостовою (нині – Гоголівська), назва якої пов'язана з тим, що вона була вимощена дерев'яними палями (до речі, їхні залишки були виявлені під шаром асфальту під час реконструкції вулиці Гоголівської 2022 року), дісталися Поштової станції, щоб відмітитися (зареєструватися) й залишити коней у стайні». В експозиції музею представлено копію документа (посвідки подорожувальника).

Локація 2. Готель «Лівадія» («Не минай»).

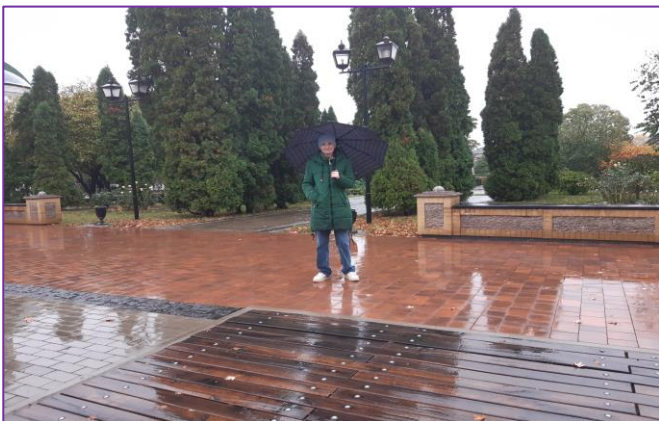
Подорожувальників було багато, тож не всі вміщалися в Поштовій станції. За рогом, на вулиці імені Кушакевича (зараз – вулиця Якова Батюка) у будинку номер 7 був готель «Лівадія» (зараз стоматологічна поліклініка). Ніжинці називали її «Не минай». Кондитерську «Неминая» згадує Т. Шевченко в повісті «Близнецы». Саме тут на початку 1846

року зупинилися О. Афанасьєв-Чужбинський із Т. Шевченком. Чернігівський дослідник, випускник Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя Володимир Сапон пише, що 1846 року Шевченко й Чужбинський приїхали до Ніжина в день відкриття Всеїднівського ярмарку й зупинилися в готелі з колоритною назвою «Не минай», про який останній згадував: «Не минай» – значить, не проїжджай або не проходи мимо! Хитра назва! Втім, треба й те сказати, що для повітового міста і цей готель гарний: номери пристойні, хоча меблі не зовсім зручні, а страви досить смачні».

Локація 3. Ніжинське дворянське зібрання.

Та повернімося знову до спогадів Тарасового супутника О. Афанасьєва-Чужбинського: «У четвер ми пішли у Дворянське зібрання. Тут сталася невеличка пригода. Хтось з начальствующих осіб не хотів було впустити Шевченка на тій підставі, що він був в оксамитовій шапочці, але цьому педантичному мужеві пояснили, що Тарас Григорович, хоч би в якому був вбранні, робив честь своєю присутністю. Поет дуже сміявся з цієї пригоди». Вулиця Гоголівська до 1881

році називалася Мостовою, а в будівля Купецького зібрання не збереглася до наших часів. Під час реконструкції вулиці Гоголівської у 2021 році група археологів на чолі з кандидатом наук, доцентом Кедуном Іваном Станіславовичем знайшла залишки фундаменту будівлі й точно визначила місце її розташування – нинішній сквер

усесвітньо відомого мореплавця Ю. Лисянського.

Локація 4. Будинок Макарових.

У грецькому кварталі міста Ніжина на розі вулиць Гребінки й Небесної Сотні (колишньої вулиці Леніна) розміщена садиба дворянської родини поміщика М. Я. Макарова. Варто зауважити, що зберігся не лише будинок, а й господарчі споруди. Нині тут розміщено художній відділ Ніжинського краєзнавчого музею ім. І. Спаського.

Чернігівський поміщик Микола Якович Макаров закінчив юридичний факультет Ніжинського ліцею, працював у Петербурзі чиновником і журналістом. У 1859 р. Макаров відпустив на волю свою кріпачку Ликеру (Лукерію) Іванівну Полусмакову, уродженку с. Липів Ріг поблизу м. Ніжина. Автори путівника «Шляхами Тараса Шевченка. Чернігівщина» пишуть, що «дівчина працювала служницею в родині сестри Макарова В. Я. Карташевської, де з нею познайомився й засватав Тарас Шевченко». Поет присвятив своїй обраниці вірші «Ликері» та «Л.» («Поставлю хату та кімнату»). На жаль, Ликера не відповіла Тарасові взаємністю, тож весілля не відбулося. Учні виразно читають поезії Т. Шевченка.

Локація 5. Ніжинський юридичний ліцей князя Безбородька.

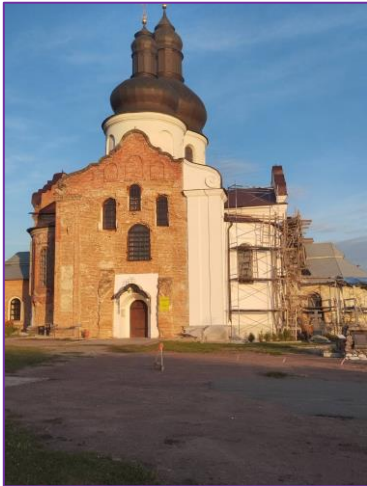
Дослідники припускають, що 1845 року Тарас Шевченко відвідав і сам Ніжинський ліцей — такий статус тоді мала колишня гімназія вищих наук князя Безбородька. Варто зауважити, що багато друзів і знайомих Тараса Шевченка були випускниками Ніжинської гімназії вищих наук князя Безбородька. Це передусім Євген Гребінка, який узяв активну участь у викупі Т. Шевченка з кріпацтва, та Яків де Бальмен, якому Великий Кобзар присвятив поему «Кавказ». Документальних свідчень про перебування Тараса Шевченка в цьому навчальному закладі, на жаль, не збереглося (демонструємо фото освітнього закладу).

Локація 6. Спасо-Преображенська церква.

17 травня 1861 року через Ніжин пройшов останній шлях Кобзаря до Канева. Ця подія перетворила ніжинську Спасо-Преображенську церкву на духовну святиню всього свідомого українства. Тут, на церковному майдані, відбулася вселюдна панахида над труною Тараса Шевченка. Про те, як зустрічали в Ніжині процесію, що супроводжувала його в останню путь, ми дізнаємось зі спогадів Білецького, Глібова та Толбіна. Після жалобної відправи, яку соборно відслужили ніжинські священники на чолі з протоієреєм Федором Бордоносом

(тестем Леоніда Глібова), студенти Ніжинського юридичного ліцею прикріпили до віка труни вінки й квіти. Хресна хода супроводжувала колісницю з труною через усе місто, до самої застави на Київському виїзді. Тому ніжинці називають Спасо-Преображенську церкву Тарасовою. У 1991 році як пам'ять про цю сумну подію ніжинці встановили біля Спасо-Преображенської церкви меморіальний знак. Подаємо авторські фото сучасного вигляду собору (демонструємо дві світлини – церкви та пам'ятного знаку).

Локація 7. Вулиця Київська.

У 1921 році Київська вулиця, по якій 17 травня 1861 року проходив останній шлях Великого Кобзаря, була названа на честь Тараса Шевченка (фото вулиці).

Локація 8. Парк імені Тараса Шевченка.

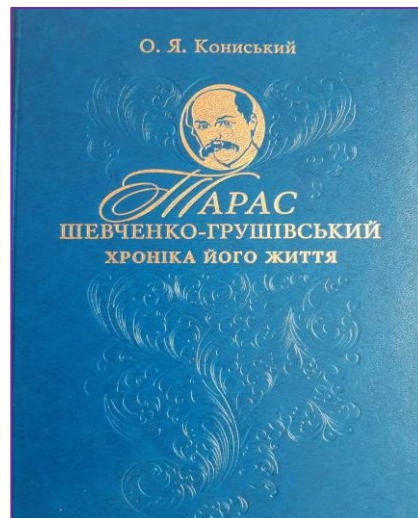
Зеленою оазою серед міської забудови є ніжинський парк імені Тараса Шевченка. Він заснований наприкінці XIX століття. Цю унікальну зону відпочинку назвали Миколаївським парком. У 1921 році, разом із вулицею, на якій він розташований, парк перейменували на честь Великого Кобзаря.

9. Пам'ятник Кобзареві в парку імені Тараса Шевченка.

Цікаво, що в 35 країнах світу на різних континентах установлено 1384 пам'ятники Т. Шевченку, один із них – у нашому місті. Ніжинці вшановують пам'ять Великого Кобзаря. 21 вересня 1991 року в парку споруджено пам'ятник Т. Шевченку. Його автор – скульптор Олександр Скобліков. Він має статус пам'ятки монументального мистецтва. Бронзовий пам'ятник стоїть на гранітному постаменті. 2022 року ніжинці провели заходи щодо убезпечення пам'ятника Тарасові Шевченку від руйнування.

Локація 10. Пам'ятна стела на честь Олександра Яковича Кониського – автора повної біографії «Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя», автора слів духовного гімну України «Боже великий, єдиний, нам Україну храни». Пам'ятний знак споруджено на вулиці Станіслава Прощенка (фото пам'ятника).

Рефлексія.

Підбиття підсумків навчальної екскурсії.

Провівши екскурсію, ми зрозуміли, що Чернігівщина й наше місто посіли в житті й творчості Т. Шевченка важливе місце. Слушною вважаємо думку Максима Васильовича Потапенка, кандидата історичних наук, доцента кафедри історії України Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, про те, що «Шевченка так само багато в Ніжині, як і Гоголя». Багато локацій, які відвідав в 1846 році в нашому місті, збереглися й чекають на нові дослідження. Кожна з них відкриває для нас сторінки історії рідного міста, збагачує новими знаннями про Великого Кобзаря, змушує пильніше вдивлятися в минуле, сфокусуватися на сучасному й спрогнозувати майбутнє. Ми чітко усвідомлюємо, що збереження історичної пам'яті – наш посильний внесок в омріяну Перемогу України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ:

1. Касіян В. І. Пророк. Київ : Веселка, 2006. 430 с.
2. Крижова Н. О. Атлас «Шляхами Великого Кобзаря». Київ : ДНВП «Картографія», 2013. 88 с.
3. Ніжин: древній і завжди юний. Добірка матеріалів досліджень з історії, краєзнавства та топоніміки Ніжина за останні роки XX століття / Л. Б. Петренко. Ніжин : ТОВ «Аспект-Поліграф», 2004. 384 с.
4. Самко М. Загадковий «Неминай». *Отчий поріг*. 2019. № 1. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/embed/001lhh-b767.docx.html>
5. Тарас Шевченко: творчий шлях. Графіка та інші твори. Київ : ТОВ «Видавництво Глорія», 2014. 400 с.
6. Шляхами Тараса Шевченка. Чернігівщина: путівник. Київ : Богдан, 2012. 276 с.
7. Шевченко Т. Г. Зібрання творів: у 6 т. Київ : Наукова думка, 2001.
Шевченківський словник. У двох томах. Київ, 1976. Т. 1. 416 с.; Київ, 1978. Т. 2. 412 с.